

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

WIZARA YA NISHATI

**BARAZA LA USHAURI LA WATUMIAJI WA
HUDUMA ZA NISHATI NA MAJI (EWURA CCC)**

**MAONI YA BARAZA LA USHAURI LA WATUMIAJI WA HUDUMA ZA NISHATI NA MAJI
(EWURA CCC) JUU YA OMBI LA MAMLAKA YA MAJISAFI NA USAFI WA MAZINGIRA
MBINGA (MBIUWASA) LA MAPITIO YA BEI ZA HUDUMA ZA MAJISAFI NA USAFI WA
MAZINGIRA KWA KIPINDI CHA MIAKA MITANO KUANZIA 2026/27–2030/31**

1. Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Nishati na Maji (EWURA CCC) linapenda kuwasilisha maoni yake kuhusu ombi la Mamlaka ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Mbinga (MBIUWASA) la kutaka kuidhinishiwa bei mpya za huduma za majisafi na usafi wa mazingira kwa kipindi cha miaka mitano, kuanzia mwaka wa fedha 2026/27 hadi 2030/31.

Maoni haya yametokana na mapitio ya nyaraka zilizowasilishwa na MBIUWASA, zikiwemo:

- i. Ombi la Mapitio ya Bei 2026/27–2030/31 (Ombi la Marekebisho ya Bei);
- ii. Mpango Biashara wa miaka mitano 2026/27–2030/31 (Mpango Biashara);
- iii. Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa mwaka ulioishia tarehe 30 Juni 2025;
- iv. Barua ya Wizara ya Maji ya kutokuwa na pingamizi kuhusu ombi la MBIUWASA la mapitio ya bei;

- v. Muhtasari wa Kikao cha Wadau wa Maji cha tarehe 10 Juni 2026 kuhusu mchakato wa mapitio ya bei;
 - vi. Mkataba wa Huduma kwa Mteja (Mkataba wa Huduma kwa Mteja); na
 - vii. Nyaraka za Bodi zinazohusiana na Mpango Biashara na mapitio ya bei.
2. MBIUWASA inaomba mapitio ya bei kwa kipindi cha miaka mitano 2026/27–2030/31 kwa lengo la kuimarisha uendelevu wa kifedha, kukidhi ongezeko la gharama za uendeshaji na matengenezo na kuboresha utoaji wa huduma. Katika kipindi hicho, Mamlaka inalenga kupunguza maji yasiyoingiza mapato (NRW) kutoka asilimia 30 hadi asilimia 20, kuongeza uzalishaji wa maji kutoka mita za ujazo 3,502 hadi 7,172 kwa siku, kuongeza upatikanaji wa huduma kutoka asilimia 47 hadi asilimia 90 na kuongeza maunganisho kutoka 7,854 hadi 11,854 ifikapo 2030/31.
- Baraza linaona kuwa malengo hayo yana manufaa ya moja kwa moja kwa watumiaji, lakini yanapaswa kwenda sambamba na bei zitakazoidhinishwa. Kwa hiyo, Baraza linaishauri EWURA kuhakikisha kuwa ongezeko lolote la bei litakaloidhinishwa linahusishwa na utekelezaji wa maboresho yanayopimika katika upatikanaji wa huduma, uzalishaji wa maji, ongezeko la maunganisho na kupungua kwa NRW, ili watumiaji wapate thamani inayolingana na gharama wanazobeba.
3. MBIUWASA inapendekeza kuongeza bei ya maji kwa matumizi ya majumbani kutoka Shilingi 670 kwa mita ya ujazo hadi Shilingi 910 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27, sawa na ongezeko la takribani asilimia 35.8. Kwa kundi la taasisi, bei inapendekezwa kuongezeka kutoka Shilingi 680 hadi Shilingi 924 kwa mita ya ujazo. Kwa upande wa vioski, bei inapendekezwa kuongezeka kutoka Shilingi 20 kwa lita 20 hadi Shilingi 27 kwa lita 20. Bei hizo zinaendelea kuongezeka katika kipindi cha miaka mitano, ambapo mwaka 2030/31 bei ya matumizi ya majumbani inapendekezwa kufikia Shilingi 1,105 kwa mita ya ujazo, taasisi Shilingi 1,122 kwa mita ya ujazo na vioski Shilingi 31 kwa lita 20 (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 5, Fomu Na. 1(A), uk. 10).

Hata hivyo, nyaraka za MBIUWASA zinaonesha kutokuwiana kwa bei zinazopendekezwa kwa makundi ya biashara na viwanda. Jedwali Na. 5 la Ombi la Marekebisho ya Bei linaonesha kuwa mwaka 2026/27 bei ya kundi la biashara (biashara) inapendekezwa kuwa Shilingi 1,101 kwa mita ya ujazo, wakati bei ya viwanda (viwanda) ni Shilingi 897 kwa mita ya ujazo. Bei hizo zinafikia Shilingi 1,340 na Shilingi 1,091 kwa mita ya ujazo, mtawalia, mwaka 2030/31. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 5, Fomu Na. 1(A), uk. 10).

Kwa upande mwingine, Jedwali Na. 17 la Ombi hilo limebadilisha makundi hayo, ambapo bei ya viwanda imeoneshwa kuwa Shilingi 1,101 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27 na kufikia Shilingi 1,340 mwaka 2030/31, wakati bei ya biashara imeoneshwa kuwa Shilingi 897 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27 na kufikia Shilingi 1,091 mwaka 2030/31. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 17, Fomu Na. 7(A), uk. 25).

Kutokuwiana huko kuna umuhimu katika tathmini ya ombi la bei kwa sababu kunafanya isiwe wazi ni bei ipi hasa MBIUWASA inaomba kuidhinishiwa kwa makundi ya biashara na viwanda. Aidha, kwa kuwa MBIUWASA inaeleza kuwa bei za makundi mbalimbali zimekokotolewa kwa kutumia Mbinu ya Bei ya Wastani yenye Uzito kwa kuzingatia Mahitaji ya Mapato, matumizi ya maji kwa makundi ya wateja na makadirio ya kiasi cha maji kitakachotozwa bili, usahihi wa bei za kila kundi ni muhimu katika kuhakikisha kuwa Mahitaji ya Mapato yanagawanywa kwa usahihi miongoni mwa watumiaji.

Aidha, Ombi la Marekebisho ya Bei linaonesha tofauti nyingine katika takwimu zilizotumika katika ukokotoaji wa bei. Jedwali Na. 16 linaonesha kuwa jumla ya matumizi ya maji yaliyotozwa bili kwa makundi ya wateja ni mita za ujazo 809,396, ambapo matumizi ya majumbani ni mita za ujazo 724,881, sawa na asilimia 89.56 ya jumla ya matumizi yaliyoainishwa (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 16, Fomu Na. 6 – Mwenendo wa Matumizi, uk. 24).

Hata hivyo, Jedwali Na. 15 la Ombi hilo hilo linatumia kiasi cha maji kilichotozwa bili cha mita za ujazo 894,770 kwa mwaka 2025/26 (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5 - Makadirio ya Mahitaji ya Mapato na Bei ya Wastani inayopendekezwa, uk. 23). Tofauti kati ya kiasi hicho na mita za ujazo 809,396 zilizooneshwa katika Jedwali Na. 16 ni mita za ujazo 85,374, sawa na takribani asilimia 9.5 ya kiasi cha maji kilichotozwa bili kilichooneshwa katika Jedwali Na. 15 (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 16, Fomu Na. 6, uk. 24).

Baraza linaona kuwa tofauti hizi zinahitaji kupatiwa ufafanuzi kabla ya bei za mwisho kuidhinishwa. Suala la msingi si kupinga ongezeko la bei kwa sababu tu bei imeongezeka, bali kuhakikisha kuwa kiwango na muundo wa bei unaoidhinishwa umetokana na takwimu sahihi na zinazooana. Hii ni muhimu zaidi kwa kuwa matumizi ya majumbani yanawakilisha asilimia 89.56 ya matumizi yaliyoainishwa katika Jedwali Na. 16, hivyo usahihi wa takwimu za matumizi na ukokotoaji wa bei una umuhimu mkubwa kwa kundi la watumiaji wa majumbani.

Baraza pia limebaini kutokuwiana katika mwenendo wa bei ya wastani katika mwaka wa mwisho wa kipindi cha bei. Jedwali Na. 15 linaonesha kuwa bei ya wastani (Bei ya Wastani ya Maji) inaongezeka kutoka Shilingi 912.44 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27 hadi Shilingi 956 mwaka 2027/28, Shilingi 1,005 mwaka 2028/29 na Shilingi 1,076 mwaka 2029/30, lakini inashuka hadi Shilingi 1,044 mwaka 2030/31, ambapo jedwali hilo linaonesha mabadiliko ya bei ya asilimia hasi 3 (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5, uk. 23).

Kwa upande mwingine, Jedwali Na. 17 linaonesha bei za makundi yote ya wateja wenye mita zikiendelea kuongezeka kutoka mwaka 2029/30 hadi 2030/31. Kwa mfano, bei ya majumbani inaongezeka kutoka Shilingi 1,052 hadi Shilingi 1,105 kwa mita ya ujazo na ya taasisi kutoka Shilingi 1,068 hadi Shilingi 1,122 kwa mita ya ujazo (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 17, Fomu Na. 7(A), uk. 25).

Baraza linaona kuwa hali hiyo haimaanishi moja kwa moja kwamba ukokotoaji wa bei ya wastani ya mwaka 2030/31 una makosa, kwa sababu bei ya wastani inaweza

kuathiriwa na mabadiliko ya kiasi na mchanganyiko wa matumizi ya makundi mbalimbali ya wateja. Hata hivyo, nyaraka zilizowasilishwa hazijaonesha upatanisho wa mapato na kiasi cha maji kwa kila kundi unaoeleza namna bei ya wastani inavyoshuka kwa asilimia 3 wakati bei za makundi yote zilizoainishwa katika Jedwali Na. 17 zinaongezeka. Hivyo, jambo hili linahitaji kuthibitishwa kabla ya bei ya miaka mitano kuidhinishwa.

Pamoja na tofauti hizo, Baraza linatambua kuwa MBIUWASA ina mahitaji halisi ya kuboresha huduma. Mpango Biashara unaonesha kuwa uzalishaji wa sasa ni takribani mita za ujazo 3,502 kwa siku dhidi ya mahitaji ya mita za ujazo 9,415 kwa siku, huku kiwango cha upatikanaji wa huduma kikiwa takribani asilimia 47 na NRW ikiwa asilimia 30 (Mpango Biashara, Sehemu ya 2.3 – Description of Water Supply and Sanitation Facilities, uk. 7–8). Hivyo, kuwepo kwa tofauti katika baadhi ya takwimu za bei hakufuti uhitaji wa MBIUWASA kuwa na mapato ya kutosha kugharamia huduma; badala yake kunasisitiza umuhimu wa kuhakikisha kuwa bei inayoruhusiwa inatokana na Mahitaji ya Mapato yaliyothibitishwa na takwimu zinazooana.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha Jedwali Na. 5 na Jedwali Na. 17 la Ombi la Marekebisho ya Bei na kuthibitisha bei sahihi zinazopendekezwa kwa makundi ya biashara na viwanda kabla ya bei hizo kuidhinishwa;
- ii. Kuitaka MBIUWASA kuwasilisha upatanisho wa kiasi cha maji kilichotozwa bili cha mita za ujazo 894,770 katika Jedwali Na. 15 na jumla ya matumizi ya mita za ujazo 809,396 katika Jedwali Na. 16, pamoja na takwimu za matumizi kwa kila kundi la wateja;
- iii. Kuhakikisha kuwa takwimu zilizothibitishwa za matumizi kwa kila kundi ndizo zinazotumika katika ukokotoaji wa Bei ya Wastani yenye Uzito na ugawaji wa Mahitaji ya Mapato kati ya makundi ya watumiaji;
- iv. Kuitaka MBIUWASA kuonesha makadirio ya kiasi cha maji kinachotozwa bili na mapato yanayotarajiwa kutoka kila kundi la watumiaji kwa kila mwaka wa kipindi cha bei, ili kuwezesha kuthibitisha mwenendo wa Bei ya Wastani yenye Uzito;

v. Kuitaka MBIUWASA kufafanua na kuoanisha kupungua kwa bei ya wastani kutoka Shilingi 1,076 kwa mita ya ujazo mwaka 2029/30 hadi Shilingi 1,044 mwaka 2030/31, sawa na upungufu wa asilimia 3, wakati bei za makundi ya watumiaji zilizoainishwa katika Jedwali Na. 17 zinaendelea kuongezeka; na

vi. Baada ya kufanya upatanisho huo, kukokotoa na kuthibitisha upya bei zinazostahili kwa kila kundi la watumiaji ili kuhakikisha kuwa watumiaji wanabeba kiwango sahihi cha Mahitaji ya Mapato na hakuna kundi linalobebeshwa gharama kutokana na kutokuwiana kwa takwimu katika modeli ya bei.

4. Gharama za uendeshaji na matengenezo (O&M) zilizotumika katika kukokotoa Mahitaji ya Mapato ya MBIUWASA zinaonesha kuongezeka kwa kiwango kikubwa katika kipindi cha bei kinachooombwa. Kwa mujibu wa Jedwali Na. 15 la Ombi la Marekebisho ya Bei na Jedwali Na. 9 la Mpango Biashara, gharama za O&M zinaongezeka kutoka Shilingi 665,335,290 mwaka 2025/26 hadi Shilingi 852,762,502 mwaka 2026/27, sawa na ongezeko la takribani asilimia 28.2. Gharama hizo zinaendelea kuongezeka hadi Shilingi 1,097,175,894 mwaka 2027/28, Shilingi 1,347,742,968 mwaka 2028/29, Shilingi 1,700,888,352 mwaka 2029/30 na Shilingi 1,856,180,377 mwaka 2030/31. **Kwa ujumla, hii ni ongezeko la takribani asilimia 179 kutoka mwaka 2025/26 hadi 2030/31** (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5, uk. 23; Mpango Biashara, Jedwali Na. 9, uk. 65).

Hata hivyo, Baraza limebaini kuwa Jedwali Na. 2 la Muhtasari Mtendaji wa Mpango Biashara linaonesha gharama tofauti za uendeshaji. Jedwali hilo linaonesha Shilingi 857,045,462 mwaka 2026/27, Shilingi 1,232,446,294 mwaka 2027/28, Shilingi 1,675,356,368 mwaka 2028/29, Shilingi 2,298,233,852 mwaka 2029/30 na Shilingi 2,506,634,777 mwaka 2030/31. Takwimu hizo hazioani na Jedwali Na. 9 la Mpango Biashara wala Jedwali Na. 15 la Ombi la Marekebisho ya Bei (Mpango Biashara, Jedwali Na. 2, uk. xv; Jedwali Na. 9, uk. 65; Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, uk. 23).

Baraza linaona kuwa, kutokuwiana huko kunapaswa kuondolewa kwanza, kwa sababu gharama za O&M ni sehemu kubwa ya Mahitaji ya Mapato yanayorejeshwa kupitia bei. Bila kujua kiwango sahihi cha gharama kinachotumika katika modeli ya bei, ni vigumu kujiridhisha kuhusu kiwango halisi cha Mahitaji ya Mapato na bei inayostahili.

Baraza linatambua kuwa ongezeko la gharama za uendeshaji halimaanishi moja kwa moja kuwa gharama hizo hazistahili kuidhinishwa. MBIUWASA ina mahitaji ya matengenezo, ukarabati wa miundombinu, upanuzi wa huduma na maboresho ya uendeshaji ambayo yanaweza kuhitaji matumizi ya ziada. Hata hivyo, kutokana na ukubwa wa ongezeko hilo, ni muhimu kubaini vichocheo vikuu vya gharama na kujiridhisha kuwa kila ongezeko ni la lazima, la kiwango kinachofaa na lenye ufanisi.

Kiambatisho “U” cha Mpango Biashara, gharama za O&M zimegawanywa katika vipengele mbalimbali vya uzalishaji, usambazaji, matengenezo, watumishi na shughuli nyingine za uendeshaji. Kwa kuwa mfumo wa maji wa MBIUWASA unategemea kwa kiasi kikubwa nguvu ya uvutano, huku gharama za uzalishaji wa maji zikiongezeka kutoka takribani Shilingi milioni 10.06 mwaka 2025/26 hadi Shilingi milioni 19.03 mwaka 2030/31, Baraza linaona kuwa ongezeko kubwa la O&M linahitaji kuelezwa kwa kuonesha ni vipengele gani hasa vinavyochangia ongezeko hilo (Mpango Biashara, Kiambatisho “U” – Gharama za Uendeshaji na Matengenezo).

Aidha, tathmini ya MBIUWASA inaonesha kuwa gharama za watumishi ni takribani asilimia 54.1 ya gharama za O&M. Hivyo, gharama za watumishi ni eneo muhimu la uhakiki, na ongezeko lolote katika gharama hizo linapaswa kuoneshwa kuwa linaendana na mahitaji halisi ya rasilimali watu, ongezeko la shughuli na tija inayotarajiwa.

Baraza halipingi gharama halali zinazohitajika kutoa na kuboresha huduma. Hata hivyo, si kila ongezeko la matumizi ya ndani ya Mamlaka linapaswa kuhamishiwa moja kwa moja kwa watumiaji kupitia bei. Gharama zinazoweza kuepukika kupitia ufanisi wa kiutendaji zinapaswa kudhibitiwa na MBIUWASA, wakati gharama

zinazothibitishwa kuwa za lazima na zenye ufanisi zinaweza kuzingatiwa katika Mahitaji ya Mapato.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha kwanza gharama za uendesaji na matengenezo zilizooneshwa katika Jedwali Na. 2 na Jedwali Na. 9 la Mpango Biashara pamoja na Jedwali Na. 15 la Ombi la Marekebisho ya Bei;
 - ii. Baada ya upatanisho huo, kuhakiki vichocheo vikuu vya ongezeko la O&M kwa kila mwaka wa kipindi cha bei, hususan gharama za watumishi, matengenezo, vifaa, kemikali, usafiri na matumizi mengine yenye ongezeko kubwa;
 - iii. Kuitaka MBIUWASA kutoa mchanganuo wa ongezeko la gharama za watumishi na kuonesha namna linavyoendana na mahitaji ya rasilimali watu, ongezeko la shughuli na tija;
 - iv. Kuruhusu katika Mahitaji ya Mapato gharama zilizothibitishwa kuwa za lazima, za kiwango kinachofaa na zenye ufanisi pekee; na
 - v. Kufanya marekebisho ya Mahitaji ya Mapato na bei zinazopendekezwa pale ambapo gharama hazijathibitishwa au zinaweza kupunguzwa kupitia maboresho ya ufanisi.
5. Mapitio ya Mapato Mengine yaliyotumiwa na MBIUWASA katika kukokotoa Mahitaji ya Mapato kutoka mauzo ya maji yanaonesha kutokuwiana kwa kiasi cha mapato hayo katika sehemu mbalimbali za Mpango Biashara. Kutokuwiana huko kunahitaji kupatiwa ufafanuzi kwa sababu mapato mengine yanayotokana na shughuli za MBIUWASA yanaweza kupunguza kiasi cha Mahitaji ya Mapato kinachopaswa kurejeshwa moja kwa moja kupitia bei za maji.

Jedwali Na. 15 la Ombi la Marekebisho ya Bei linaonesha kuwa Jumla ya Mahitaji ya Mapato ya mwaka 2026/27 ni Shilingi 1,029,421,118, ambapo MBIUWASA imeondoa Mapato Mengine ya Shilingi 23,200,000 na kupata Mahitaji ya Mapato kutoka Mauzo ya Maji ya Shilingi 1,006,221,118. Kuanzia mwaka 2027/28 hadi 2030/31, kiasi cha Mapato Mengine kinachopunguzwa katika Mahitaji ya Mapato ni Shilingi 23,800,000 kwa mwaka (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5 - Makadirio ya Mahitaji ya Mapato na Bei ya Wastani Inayopendekezwa, uk. 23).

Takwimu hizo pia zimeoneshwa katika Jedwali Na. 9 – Ukokotoaji wa Bei za Maji la Mpango Biashara, ambapo Mapato Mengine ya Shilingi milioni 23.2 mwaka 2026/27 na Shilingi milioni 23.8 kwa mwaka kuanzia 2027/28 ndiyo inayopunguzwa katika Jumla ya Mahitaji ya Mapato kabla ya kupata Mahitaji ya Mapato kutoka Mauzo ya Maji. (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Jedwali Na. 9 – Ukokotoaji wa Bei za Maji, uk. 65).

Hata hivyo, sehemu nyingine za Mpango Biashara zinaonesha viwango tofauti vya mapato mengine. Jedwali Na. 10 – Makadirio ya Mapato na Matumizi linaonesha Ada za Maunganisho Mapya za Shilingi 20,800,000 kwa mwaka, Ada za Kuunganishiwa Upya za Shilingi 2,400,000 mwaka 2026/27 na Shilingi 3,000,000 kwa mwaka kuanzia 2027/28, pamoja na Mapato Mengine ya Shilingi 58,937,963 kwa mwaka katika kipindi cha makadirio (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Jedwali Na. 10 – Makadirio ya Mapato na Matumizi, uk. 67).

Aidha, Kiambatisho A – Dhana za Makadirio (Assumptions), uk. 81 kinaonesha Jumla ya Mapato Mengine ya Shilingi 60,706,101.51 mwaka 2026/27, Shilingi 62,527,284.55 mwaka 2027/28, Shilingi 64,403,103.09 mwaka 2028/29, Shilingi 66,335,196.18 mwaka 2029/30 na Shilingi 68,325,252.07 mwaka 2030/31 (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Kiambatisho A – Assumptions, uk. 81).

Baraza linaona kuwa tofauti hiyo ni ya msingi katika tathmini ya bei. Kwa mfano, mwaka 2026/27, modeli ya bei inapunguza Mapato Mengine ya Shilingi milioni 23.2, wakati Kiambatisho A kinaonesha Jumla ya Mapato Mengine ya takribani Shilingi milioni 60.71. Hata hivyo, Baraza halina msingi wa kuhitimisha kwamba tofauti yote ya takribani Shilingi milioni 37.51 inapaswa kupunguzwa moja kwa moja katika Mahitaji ya Mapato, kwa sababu nyaraka zilizowasilishwa hazijaonesha mchanganuo na namna kila kipengele cha Jumla ya Mapato Mengine kinavyopaswa kuzingatiwa katika bei.

Jambo muhimu ni kwamba Mpango Biashara wenyewe unaeleza kuwa mapato mengine yanajumuisha vyanzo kama ada za maunganisho mapya, ada za kuunganishiwa upya na ada za vifaa, ambavyo vinasaidia kuongeza msingi wa mapato ya MBIUWASA. (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Sehemu ya 11.4 – Uwekaji wa Bei za Maji, uk. 63–64).

Kwa hiyo, kabla ya kuamua Mahitaji halisi ya Mapato yatakayorejeshwa kupitia bei za maji, ni muhimu kujua ni mapato yapi kati ya hayo tayari yamezingatiwa katika modeli ya bei, ni yapi yanatokana na shughuli zinazohusiana na huduma zinazodhibitiwa, na kama kuna uwezekano wa mapato hayo kuhesabiwa mara mbili au kutokuzingatiwa kabisa.

Baraza linaona kuwa watumiaji wanapaswa kugharamia Mahitaji halisi ya Mapato inayostahili, baada ya mapato mengine yanayopaswa kuzingatiwa katika ukokotoaji wa bei kuondolewa kwa usahihi. Kutofanya upatanisho huo kunaweza kusababisha watumiaji kubeba sehemu ya Mahitaji ya Mapato ambayo ingeweza kugharamiwa kupitia vyanzo vingine vya mapato ya MBIUWASA.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuwasilisha mchanganuo wa kina wa Mapato Mengine ya Shilingi milioni 23.2 mwaka 2026/27 na Shilingi milioni 23.8 kwa miaka inayofuata iliyotumika katika Jedwali Na. 15 la Ombi la Marekebisho ya Bei;
- ii. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha Mapato Mengine yaliyotumika katika modeli ya bei na Jumla ya Mapato Mengine ya Shilingi milioni 60.71 hadi Shilingi milioni 68.33 iliyooneshwa katika Kiambatisho A cha Mpango Biashara;
- iii. Kuoanisha pia takwimu hizo na mapato ya Ada za Miunganisho Mipya, Ada za Kuunganishiwa Upya na Mapato Mengine yaliyooneshwa katika Jedwali Na. 10 la Makadirio ya Mapato na Matumizi;
- iv. Kubainisha ni mapato yapi kati ya hayo yanayopaswa kuzingatiwa katika kupunguza Mahitaji ya Mapato yanayorejeshwa kupitia mauzo ya maji; na
- v. Baada ya upatanisho huo, kufanya marekebisho ya Mahitaji ya Mapato kutoka Mauzo ya Maji na bei zinazopendekezwa iwapo itabainika kuwa mapato

mengine yanayostahili kuzingatiwa hayakujumuishwa kikamilifu katika modeli ya bei.

6. Baraza limebaini kuwa sehemu kubwa ya uwekezaji wa MBIUWASA katika kipindi cha 2026/27–2030/31 imepangwa kugharamiwa kupitia ruzuku za Serikali, huku sehemu nyingine ikigharamiwa kupitia vyanzo vya ndani. Kwa mujibu wa Jedwali Na. 2 la Mpango Biashara, ruzuku za uwekezaji zinakadiriwa kuwa jumla ya Shilingi bilioni 5.145, ikilinganishwa na takribani Shilingi bilioni 1.161 kutoka vyanzo vya ndani. (Mpango Biashara, Jedwali Na. 2, uk. xv).

Viwango vya ruzuku vya Shilingi milioni 600, milioni 760, milioni 920, bilioni 1.310 na bilioni 1.555 kwa miaka 2026/27–2030/31 vinaoana na Michango ya Mtaji ya Serikali iliyooneshwa katika Jedwali Na. 14 la Ombi la Marekebisho ya Bei (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 14, uk. 21–22; Mpango Biashara, Jedwali Na. 2, uk. xv).

Hata hivyo, Jedwali Na. 8 la Mpango wa Uwekezaji linaonesha kiasi tofauti cha ruzuku kwa mradi wa Ndengu B Intake, mabomba na matenki ya kuhifadhi maji katika miaka miwili ya mwisho: Shilingi bilioni 1.080 mwaka 2029/30 na Shilingi bilioni 1.240 mwaka 2030/31, ikilinganishwa na Shilingi bilioni 1.310 na Shilingi bilioni 1.555 mtawalia katika Jedwali Na. 2 na Jedwali Na. 14. Hii inaleta tofauti ya Shilingi milioni 230 mwaka 2029/30 na Shilingi milioni 315 mwaka 2030/31 inayohitaji kuoanisha (Mpango Biashara, Jedwali Na. 8, uk. 48; Jedwali Na. 2, uk. xv; Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 14, uk. 21–22).

Baraza linaunga mkono uwekezaji unaolenga kuongeza na kuboresha huduma. Hata hivyo, kwa kuwa sehemu kubwa ya uwekezaji imepangiwa ruzuku, ni muhimu kutenganisha kwa uwazi gharama zinazofadhiliwa na Serikali/wafadhili na zile zinazopaswa kugharamiwa kupitia bei, ili watumiaji wasibebeshwe gharama za uwekezaji ambazo tayari zimepangiwa chanzo kingine cha fedha.

Aidha, Fomu Na. 5 ya Mahitaji ya Mapato haioneshi moja kwa moja namna ruzuku za Serikali zinavyozingatiwa katika ukokotoaji wa Mahitaji ya Mapato kutoka Mauzo ya Maji. Hali hii haithibitishi kuwa ruzuku zimejumuishwa katika bei, lakini inaongeza umuhimu wa kufanya upatanisho wa vyanzo vya fedha kabla ya kuidhinisha gharama za uwekezaji zinazopaswa kurejeshwa kupitia bei (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5, uk. 23).

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha (reconcile) tofauti za ruzuku zilizooneshwa katika Jedwali Na. 2 na Jedwali Na. 8 la Mpango Biashara pamoja na Jedwali Na. 14 la Ombi la Marekebisho ya Bei;
 - ii. Kuthibitisha chanzo cha fedha kwa kila mradi na kutenganisha kiasi kinachogharamiwa kupitia ruzuku na kiasi kinachogharamiwa kupitia vyanzo vya ndani/bei;
 - iii. Kuhakikisha kuwa gharama ya mradi au sehemu ya mradi iliyofadhiliwa kupitia Serikali au wafadhili hairejeshwi tena kupitia bei zinazolipwa na watumiaji; na
 - iv. Kuruhusu katika bei gharama za uwekezaji zinazostahili tu baada ya kuthibitisha chanzo cha fedha na kuhakikisha kuwa hakuna urejeshaji wa gharama mara mbili.
7. MBIUWASA imejumuisha gharama za uchakavu wa mali katika Mahitaji ya Mapato yanayotumika kukokotoa bei, ambapo gharama hizo ni Shilingi milioni 176.66 mwaka 2026/27, Shilingi milioni 140.73 mwaka 2027/28, Shilingi milioni 149.40 mwaka 2028/29 na 2029/30, na Shilingi milioni 161.63 mwaka 2030/31. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15, Fomu Na. 5, uk. 23).

Hata hivyo, Jedwali Na. 12 la Uchambuzi wa Msingi wa Mali halioneshi thamani ya mali zinazotumika kukokotoa gharama hizo, hivyo haiwezekani kufanya upatanisho wa moja kwa moja kati ya mali za MBIUWASA na gharama za uchakavu zilizojumuishwa katika Mahitaji ya Mapato. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Sehemu ya 13, Jedwali Na. 12, uk. 20).

Aidha, gharama za uchakavu zinapungua kutoka Shilingi milioni 176.66 mwaka 2026/27 hadi Shilingi milioni 140.73 mwaka 2027/28 kabla ya kuongezeka tena, wakati Mpango Biashara unaonesha uwekezaji mpya unaoendelea katika kipindi cha bei. Mwenendo huu unahitaji ufafanuzi na uthibitisho kupitia rejesta ya mali na ratiba ya uchakavu.

Baraza linatambua kuwa gharama halali za uchakavu zinaweza kuzingatiwa katika Mahitaji ya Mapato. Hata hivyo, kwa kuwa gharama hizo zinarejeshwa kupitia bei, watumiaji wanapaswa kubebeshwa gharama za uchakavu zilizothibitishwa na zinazohusiana na mali zinazotumika kutoa huduma pekee. Aidha, kwa kuzingatia uwekezaji unaofadhiliwa kupitia Serikali na ruzuku, ni muhimu kuthibitisha chanzo cha fedha cha mali husika na namna mali hizo zinavyozingatiwa katika ukokotoaji wa bei.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha gharama za uchakavu zilizojumuishwa katika Mahitaji ya Mapato na rejesta ya mali pamoja na ratiba ya uchakavu, ikionesha thamani ya mali, muda wa matumizi na uchakavu wa kila mwaka;
 - ii. Kuthibitisha sababu ya gharama za uchakavu kupungua kutoka Shilingi milioni 176.66 mwaka 2026/27 hadi Shilingi milioni 140.73 mwaka 2027/28; na
 - iii. Kuruhusu katika Mahitaji ya Mapato gharama za uchakavu zilizothibitishwa na zinazohusiana na mali zinazotumika kutoa huduma pekee, baada ya kuzingatia pia chanzo cha fedha cha mali husika.
8. Baraza limefanya mapitio ya taarifa za MBIUWASA kuhusu utekelezaji wa viashiria vya utendaji katika kipindi cha bei kilichopita na kubaini kuwa baadhi ya malengo hayakufikiwa.

Kwa mfano, kwa upande wa maji yanayopotea/yasiyoingiza mapato (NRW), MBIUWASA ilifanya vizuri mwaka 2015/16 ambapo NRW ilikuwa asilimia 22 ikilinganishwa na lengo la asilimia 33. Hata hivyo, utendaji ulizorota katika miaka iliyofuata, ambapo NRW ilifikia asilimia 33 mwaka 2016/17 dhidi ya lengo la asilimia

30, na asilimia 39 mwaka 2017/18 dhidi ya lengo la asilimia 25. Hivyo, malengo ya kupunguza NRW hayakufikiwa katika miaka 2016/17 na 2017/18.

Vilevile, lengo la maunganisho mapya lilikuwa miunganisho 300 kwa mwaka, lakini MBIUWASA ilifikia miunganisho 138 mwaka 2015/16, 143 mwaka 2016/17 na 161 mwaka 2017/18. Ufanisi wa ukusanyaji wa mapato nao ulikuwa asilimia 78 dhidi ya lengo la asilimia 90 mwaka 2015/16, asilimia 88 dhidi ya lengo la asilimia 92 mwaka 2016/17 na asilimia 86 dhidi ya lengo la asilimia 95 mwaka 2017/18. Kwa upande mwingine, MBIUWASA ilifikia lengo la asilimia 100 la kushughulikia malalamiko yaliyoandikwa katika miaka yote mitatu (Ombi la Marekebisho ya Bei, Sehemu ya 5.3 – Implementation Status of Key Performance Indicators, Jedwali Na. 4, uk. 8).

Baraza linatambua kuwa taarifa hizo zinahusu kipindi cha zamani cha utekelezaji na hivyo hazipaswi kutumika peke yake kutathmini utendaji wa sasa wa MBIUWASA. Hata hivyo, zinaonesha umuhimu wa kuhakikisha kuwa malengo yanayotumika kuhalalisha bei mpya yanawekewa viashiria vinavyopimika na kufuatiliwa katika kipindi chote cha bei.

Katika Mpango Biashara wa 2026/27–2030/31, MBIUWASA imeweka malengo ya kupunguza NRW kutoka asilimia 30 hadi asilimia 20, kuongeza uzalishaji wa maji kutoka mita za ujazo 3,502 hadi 7,172 kwa siku, kuongeza kiwango cha upatikanaji wa huduma kutoka asilimia 47 hadi asilimia 90 na kuongeza miunganisho kutoka 7,854 hadi 11,854 ifikapo mwaka 2030/31. (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Muhtasari Mtendaji – Malengo na Shabaha, uk. xi–xii).

Hoja hapa ni kuwa iwapo watumiaji watabeba ongezeko la bei kwa kipindi cha miaka mitano kwa lengo la kuwezesha maboresho hayo, ni muhimu kuwepo kwa uwiano kati ya bei wanazolipa na matokeo ya huduma wanayopata. Hivyo, mafanikio ya bei mpya hayapaswi kupimwa kwa ongezeko la mapato ya MBIUWASA pekee, bali pia kwa utekelezaji wa malengo ya huduma yaliyoahidiwa.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuweka katika Agizo la Bei malengo ya kila mwaka yanayopimika, hususan katika kupunguza NRW, kuongeza uzalishaji wa maji, kuongeza kiwango cha upatikanaji wa huduma na kuongeza miunganisho;
 - ii. Kufuatilia kila mwaka utekelezaji wa malengo hayo dhidi ya kiwango kilichopangwa; na
 - iii. Kuhakikisha kuwa mapato ya ziada yatakayopatikana kupitia bei mpya yanaambatana na maboresho yanayopimika ya huduma kwa watumiaji.
9. Mpango Biashara wa MBIUWASA umeweka lengo la kupunguza kiwango cha maji yasiyoingiza mapato (NRW) kutoka asilimia 30 hadi asilimia 20 ifikapo mwaka 2030/31 (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Muhtasari Mtendaji – Malengo na Shabaha, uk. xi).

Umuhimu wa suala hili unaonekana pia katika tathmini ya hali ya MBIUWASA. Kiambatisho E – Uchambuzi wa Nguvu, Udhaifu, Fursa na Changamoto (SWOC), uk. 108 inaainisha NRW ya asilimia 30 kuwa eneo linalohitaji kuboreshwa. Tathmini hiyo pia inaonesha kiwango cha upatikanaji wa huduma ya asilimia 46.8, ufanisi wa ukusanyaji wa mapato ya asilimia 78, uwiano wa gharama za uendeshaji na mapato ya 1.1, gharama za watumishi za asilimia 54.1 na kiwango cha ukarabati wa mabomba makuu ya maji cha asilimia 1.8 (Mpango Biashara, Kiambatisho E – Uchambuzi wa Nguvu, Udhaifu, Fursa na Changamoto (SWOC), uk. 108).

Ili kupunguza NRW, Mpango Biashara umeainisha hatua mbalimbali, ikiwemo kukarabati kilomita 25 za mtandao wa zamani wa maji katika maeneo yanayohudumiwa, ambapo mabomba ya zamani ya PN6 yanatarajiwa kubadilishwa na mabomba ya PN10 katika maeneo yenye upotevu mkubwa. Mpango huo pia unaainisha mafunzo ya kila mwaka kuhusu NRW, matumizi ya utengenezaji wa ramani za kidijitali kupitia GIS/NWIS na maandalizi ya taarifa za kufuatilia utendaji. (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Masuala ya Kimkakati na Hatua za Utekelezaji, uk. 34).

Ombi la Marekebisho ya Bei pia linaeleza kuwa fedha zinazotokana na bei inayopendekezwa zitasaidia kupunguza NRW kupitia ubadilishaji wa mabomba ya zamani na yaliyochakaa, ubadilishaji wa mita zenye hitilafu, pamoja na kuboresha utambuzi wa uvujaji na mifumo ya ufuatiliaji. Aidha, MBIUWASA inapendekeza kufunga mita za daraja C kwa watumiaji wa majumbani ili kuongeza usahihi wa upimaji na utoaji bili. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Sehemu ya 3 – Sababu za Hatua Inayoombwa, uk. 4).

Baraza linaunga mkono matumizi yenye tija yanayolenga kupunguza NRW. Maji yanayozalishwa lakini yasitozwe bili kutokana na upotevu wa kimwili, mita zisizo sahihi au sababu nyingine za upotevu wa kibiashara yanaongeza gharama kwa Mamlaka bila kuongeza mapato. Kupunguza upotevu huo kunaweza kuongeza kiasi cha maji kinachopatikana kwa watumiaji na kiasi kinachoweza kutozwa bili bila kutegemea ongezeko la uzalishaji pekee.

Aidha, modeli ya bei yenyewe inategemea mafanikio ya kupunguza NRW. Jedwali Na. 15 – Fomu Na. 5 linaonesha NRW ikipungua kwa hatua kutoka asilimia 27 mwaka 2026/27, asilimia 25 mwaka 2027/28, asilimia 23 mwaka 2028/29, asilimia 21 mwaka 2029/30 hadi asilimia 20 mwaka 2030/31. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15 – Fomu Na. 5, uk. 23).

Hivyo, kupungua kwa NRW si lengo la kiutendaji pekee; ni dhana muhimu ya modeli ya bei inayochangia makadirio ya kiasi cha maji kinachotozwa bili na mapato yanayotarajiwa.

Kwa msingi huo, Baraza linaona kuwa iwapo watumiaji watagharamia kupitia bei hatua za ubadilishaji wa mita, ukarabati wa mabomba na upunguzaji wa uvujaji, utekelezaji wake unapaswa kwenda sambamba na matokeo yanayopimika ya kupungua kwa NRW.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuweka katika Agizo la Bei malengo ya NRW ya kila mwaka yanayoendana na modeli ya bei, yaani asilimia 27, 25, 23, 21 na 20 kwa miaka 2026/27 hadi 2030/31;
 - ii. Kuitaka MBIUWASA kuwasilisha ratiba ya utekelezaji wa hatua za kupunguza NRW, ikionesha kilomita za mabomba zitakazokarabatiwa/kubadilishwa, idadi ya mita zitakazobadilishwa, maeneo yenye upotevu mkubwa, gharama na muda wa utekelezaji;
 - iii. Kufuatilia utekelezaji wa mpango wa ukarabati wa kilomita 25 za mtandao wa zamani, pamoja na hatua za ubadilishaji wa mita, utambuzi wa uvujaji na ufuatiliaji;
 - iv. Kujiridhisha kila mwaka kuwa makadirio ya maji yaliyotozwa bili yaliyotumika katika modeli ya bei yanaendana na kiwango halisi cha NRW kilichofikiwa;
 - v. Kufuatilia matumizi inayoruhusiwa kwa shughuli za NRW sambamba na matokeo yake ili kuhakikisha kuwa gharama zinazobebwa na watumiaji zinatafsirika katika maboresho ya ufanisi wa mfumo; na
 - vi. Pale ambapo matumizi yaliyoruhusiwa kupitia bei yametekelezwa lakini malengo ya NRW hayajafikiwa, kuitaka MBIUWASA kueleza sababu za tofauti na lengo na hatua za kurekebisha hali hiyo, na taarifa hizo zizingatiwe katika mapitio ya bei yanayofuata.
10. Baraza limebaini kutokuwiana kwa makadirio ya uzalishaji wa maji. Mpango Biashara umeweka lengo la kufikia mita za ujazo 7,172 kwa siku mwaka 2030/31, wakati modeli ya bei inaonesha uzalishaji wa mita za ujazo 2,387,947 kwa mwaka, sawa na takribani mita za ujazo 6,542 kwa siku. Hii ni tofauti ya takribani mita za ujazo 630 kwa siku (Mpango Biashara, Muhtasari Mtendaji – Malengo na Shabaha, uk. xi–xii; Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 15 – Fomu Na. 5, uk. 23).

Tofauti hiyo inahitaji kuoanisha kwa kuwa uzalishaji uliokadiriwa unaathiri kiasi cha maji kinachopatikana kwa watumiaji na makadirio ya mapato yanayotumika katika bei.

Aidha, MBIUWASA inalenga kuongeza kiwango cha upatikanaji wa huduma kutoka asilimia 47 hadi asilimia 90 ifikapo 2030/31. Baraza linaona kuwa iwapo watumiaji watabeba ongezeko la bei, ongezeko hilo linapaswa kuambatana na maboresho yanayopimika katika uzalishaji na upatikanaji wa huduma (Mpango Biashara, Muhtasari Mtendaji – Malengo na Shabaha, uk. xi–xii).

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuoanisha lengo la uzalishaji wa mita za ujazo 7,172 kwa siku na makadirio ya uzalishaji yaliyotumika katika modeli ya bei;
- ii. Kuweka malengo ya kila mwaka ya uzalishaji na kiwango cha upatikanaji wa huduma; na
- iii. Kuhakikisha kuwa ongezeko la bei linaambatana na maboresho yanayopimika ya huduma kwa watumiaji.

11. Baraza limebaini kuwa hadi Mei 2026, MBIUWASA ilikuwa imetoa bili za Shilingi milioni 499.28 na kukusanya Shilingi milioni 440.57, sawa na ufanisi wa ukusanyaji mapato wa asilimia 88.24. Mpango Biashara umeweka lengo la kufikia asilimia 96 ya ufanisi wa utoaji bili na ukusanyaji wa mapato ifikapo 2030/31 (Ombi la Marekebisho ya Bei, uk. 2; Mpango Biashara, Masuala ya Kimkakati na Hatua za Utekelezaji, uk. 34).

MBIUWASA imeeleza kuwa ukusanyaji wa mapato umeathiriwa, pamoja na mambo mengine, na ucheleweshaji wa malipo ya baadhi ya taasisi za umma na changamoto za mfumo wa mita za malipo kabla ya matumizi (Ombi la Marekebisho ya Bei, uk. 2).

Baraza linaona kuwa kuongeza ufanisi wa ukusanyaji wa mapato ni njia muhimu ya kuimarisha uwezo wa kifedha wa MBIUWASA bila kutegemea ongezeko la bei pekee. Hivyo, mapato ambayo hayajakusanywa kutokana na udhaifu katika ukusanyaji hayapaswi kuwa sababu ya kuongeza mzigo kwa watumiaji wanaolipa bili zao.

Wakati huo huo, jitihada za kuongeza makusanyo zinapaswa kuambatana na usahihi wa usomaji wa mita na bili, ili watumiaji wasitozwe zaidi ya matumizi yao halisi.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuweka malengo ya kila mwaka ya ufanisi wa ukusanyaji wa mapato kuelekea kufikia asilimia 96 mwaka 2030/31;
- ii. Kuitaka MBIUWASA kuimarisha ukusanyaji wa madeni, hususan kwa taasisi zenye malimbikizo, ili gharama za kutokusanya mapato zisihamishiwe kwa watumiaji wanaolipa kwa wakati; na
- iii. Kuhakikisha kuwa hatua za kuongeza makusanyo zinaenda sambamba na usahihi wa usomaji wa mita na bili.

12. Baraza limebaini kuwa bado kuna maeneo muhimu yanayohitaji kuboreshwa katika ubora na uhakika wa huduma. Mpango Biashara unaonesha kuwa uzingatiaji wa kiwango cha E. coli ni asilimia 69.5, kiwango cha ukungu/tope la maji (turbidity) ni asilimia 90.9, na wastani wa upatikanaji wa huduma ni saa 19.4 kwa siku. (Mpango Biashara wa MBIUWASA 2026/27–2030/31, Kiambatisho E – Tathmini ya Utendaji, uk. 108).

Baraza linaona kuwa ubora na uhakika wa huduma ni sehemu ya msingi ya thamani anayopaswa kupata mtumiaji kutokana na bei anayolipa. Hivyo, iwapo bei itaongezwa, maboresho ya mapato ya MBIUWASA yanapaswa kwenda sambamba na maboresho yanayopimika katika ubora wa maji na muda wa upatikanaji wa huduma.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuweka malengo yanayopimika ya kuboresha uzingatiaji wa viwango vya ubora wa maji, hususan E. coli na turbidity, pamoja na muda wa upatikanaji wa huduma; na
- ii. Kuhakikisha kuwa matumizi yatakayoruhusiwa kupitia bei kwa ajili ya kuboresha huduma yanaambatana na matokeo yanayopimika katika ubora na uhakika wa huduma kwa watumiaji.

13. Baraza limebaini kuwa usahihi wa mita na bili ni suala muhimu la ulinzi wa watumiaji, hususan katika kipindi ambacho MBIUWASA inaomba ongezeko la bei. Katika kikao cha wadau cha tarehe 10 Juni 2026, iliibuliwa hoja ya kuwepo kwa tofauti kati ya usomaji wa mita na kiasi cha matumizi kinachooneshwa kwenye bili, changamoto ambayo MBIUWASA ilikiri kuwepo (Muhtasari wa Kikao cha Wadau wa Maji cha MBIUWASA, tarehe 10 Juni 2026, Ajenda Na. 4 – Majadiliano ya Wasilisho la Kwanza, uk. 3).

Suala hili linakuwa muhimu zaidi kutokana na ongezeko la bei linalopendekezwa. Kwa mfano, bei ya matumizi ya majumbani inapendekezwa kuongezeka kutoka Shilingi 670 hadi Shilingi 910 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27, na kufikia Shilingi 1,105 mwaka 2030/31. Hivyo, makosa katika usomaji wa mita au utoaji wa bili yanaweza kuongeza zaidi mzigo wa kifedha kwa mtumiaji baada ya bei mpya kuanza kutumika (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 5 – Fomu Na. 1(A), uk. 10).

MBIUWASA imepanga kubadilisha mita 2,500 katika kipindi cha miaka mitano, sawa na mita 500 kwa mwaka. Baraza linaunga mkono hatua hiyo, lakini linaona kuwa utekelezaji wake unapaswa kuleta maboresho yanayopimika katika usahihi wa usomaji wa mita na bili. (Mpango Biashara, Jedwali Na. 6 – Malengo ya Kimkakati na Viashiria Muhimu vya Mafanikio, uk. 33).

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuweka usahihi wa mita na bili kuwa miongoni mwa viashiria vinavyofuatiliwa katika kipindi cha bei;
- ii. Kufuatilia utekelezaji wa mpango wa kubadilisha mita 500 kwa mwaka na matokeo yake katika kupunguza makosa ya usomaji wa mita na bili; na
- iii. Kuhakikisha kuwa MBIUWASA ina utaratibu wa haraka na unaoeleweka wa kuhakiki na kurekebisha bili pale mtumiaji anapolalamikia tofauti kati ya usomaji wa mita na kiasi alichotozwa.

14. Baraza limebaini kuwa pamoja na mapendekezo ya kuongeza bei za matumizi ya maji, MBIUWASA inapendekeza kuongeza ada ya kuunganishiwa upya huduma kutoka Shilingi 8,000 hadi Shilingi 15,000, sawa na ongezeko la asilimia 87.5.

MBIUWASA inaeleza kuwa ongezeko hilo linapendekezwa kutokana na kuongezeka kwa gharama za kiutendaji na kiutawala zinazohusiana na kuunganishia huduma upya. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Sehemu ya 7 – Bei Zinazopendekezwa, uk. 9).

Kiasi cha Shilingi 15,000 kinaoneshwa pia katika Jedwali Na. 7 – Fomu Na. 1(C): Ada za Sasa na Zinazopendekezwa za Kuunganishiwa Upya. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 7, Fomu Na. 1(C), uk. 10).

Baraza linatambua kuwa kuunganishia huduma upya kunaweza kuhusisha gharama halisi za kiutawala na kiutendaji ambazo MBIUWASA inapaswa kurejesha. Hata hivyo, kiwango cha ada kinapaswa kuwa na uhusiano wa moja kwa moja na gharama halisi na ya kiwango kinachofaa ya kutoa huduma ya kuunganishia upya, badala ya kutumika kama chanzo cha ziada cha mapato kisichohusiana na gharama ya huduma hiyo.

Baraza linaona kuwa ongezeko la asilimia 87.5 ni kubwa ikilinganishwa na ongezeko la awali la bei ya maji ya majumbani la takribani asilimia 35.8. Nyaraka zilizopitiwa zinaeleza kwa ujumla kuwa gharama za uendeshaji na utawala zimeongezeka, lakini katika sehemu zilizorejelewa hazijatoa mchanganuo wa gharama mahsusi inayoonesha namna Shilingi 15,000 ilivyopatikana.

Suala hili lina umuhimu wa moja kwa moja kwa watumiaji kwa sababu baadhi ya wanaohitaji kuunganishiwa huduma upya wanaweza kuwa tayari wamekumbwa na changamoto za kifedha zilizosababisha huduma kukatwa.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuwasilisha mchanganuo wa gharama halisi za kuunganishia upya unaothibitisha kiwango cha Shilingi 15,000 kinachopendekezwa;

- ii. Kutathmini muda wa wafanyakazi, usafiri, shughuli za kiutawala na gharama nyingine halisi zinazohusiana moja kwa moja na kuunganishia upya;
- iii. Kuhakikisha kuwa ada ya kuunganishiwa upya huduma inayoruhusiwa ni inayoakisi gharama halisi na haitumiki kama adhabu au chanzo cha mapato zaidi ya gharama ya huduma inayotolewa; na
- iv. Pale ambapo mchanganuo wa gharama haitathibitisha kiwango cha Shilingi 15,000, kuidhinisha kiwango kinachoendana na gharama halisi na ya ufanisi ya kuunganishia huduma upya.

15. Baraza limebaini kuwa MBIUWASA inapendekeza kuendelea na ada ya muunganisho mpya ya Shilingi 33,700. Hata hivyo, Mkataba wa Huduma kwa Mteja unaonesha kuwa katika kupata muunganisho mpya, mtumiaji anaweza pia kugharamia vifaa na kazi zinazohitajika kwa ajili ya muunganisho. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 6 – Fomu Na. 1(B), uk. 10; Mkataba wa Huduma kwa Mteja, Sehemu ya 5.2, uk. 4).

Baraza linaona kuwa ni muhimu mtumiaji afahamishwe mapema gharama kamili ya kupata muunganisho mpya na vipengele vinavyounda gharama hiyo, ili kuepusha gharama zisizoeleweka au kutozwa zaidi ya mara moja kwa shughuli ileile. Jambo hili ni muhimu pia kwa kuzingatia lengo la MBIUWASA la kuongeza miunganisho kutoka 7,854 hadi 11,854 ifikapo mwaka 2030/31. (Mpango Biashara, Muhtasari Mtendaji – Malengo na Shabaha, uk. xi–xii).

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuitaka MBIUWASA kuweka wazi kwa mtumiaji, kabla ya kuunganishwa, ada ya maunganisho pamoja na gharama nyingine za vifaa na kazi atakazotakiwa kulipia; na
- ii. Kuhakikisha kuwa gharama zote za maunganisho zina msingi katika ada na taratibu zilizoidhinishwa na kwamba mtumiaji hatozwi mara mbili kwa shughuli ileile.

16. Baraza limefanya mapitio ya athari za bei zinazopendekezwa kwa watumiaji na linaona kuwa tathmini ya uwezo wa kumudu gharama za huduma inapaswa kuzingatia bili halisi ambayo mtumiaji atalipa, na si asilimia ya ongezeko la bei pekee.

Kwa matumizi ya majumbani, bei inapendekezwa kuongezeka kutoka Shilingi 670 hadi Shilingi 910 kwa mita ya ujazo mwaka 2026/27, sawa na ongezeko la asilimia 35.8, na kufikia Shilingi 1,105 mwaka 2030/31, sawa na ongezeko la asilimia 64.9 ikilinganishwa na bei ya sasa. (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 5 – Fomu Na. 1(A), uk. 10).

Kwa mfano, bila kujumuisha ada nyingine, kaya inayotumia mita za ujazo 10 kwa mwezi ingelipa Shilingi 6,700 kwa bei ya sasa, Shilingi 9,100 mwaka 2026/27 na Shilingi 11,050 mwaka 2030/31. Kaya inayotumia mita za ujazo 15 kwa mwezi ingelipa Shilingi 10,050, Shilingi 13,650 na Shilingi 16,575 mtawalia. Hii ni mifano ya kuonesha athari ya bei na si kiwango cha wastani cha matumizi ya kaya kilichothibitishwa na MBIUWASA.

Aidha, bei ya maji katika vioski inapendekezwa kuongezeka kutoka Shilingi 20 hadi Shilingi 27 kwa lita 20 mwaka 2026/27, sawa na ongezeko la asilimia 35, na kufikia Shilingi 31 mwaka 2030/31, sawa na ongezeko la asilimia 55 (Ombi la Marekebisho ya Bei, Jedwali Na. 5 – Fomu Na. 1(A), uk. 10).

Aidha, Mpango Biashara umetambua mahsusi changamoto ya upatikanaji wa huduma kwa kaya zenye kipato cha chini na maeneo yasiyohudumiwa, na umeainisha hatua za kutambua kaya zinazostahili msaada pamoja na kupanua huduma katika maeneo hayo. Kwa hiyo, tathmini ya uwezo wa kumudu bei inapaswa pia kuzingatia namna watumiaji walio katika mazingira magumu watakavyolindwa dhidi ya athari za ongezeko la bei. (Mpango Biashara, Sehemu ya 2.6 – Huduma kwa Kaya zenye Kipato cha Chini na Maeneo Yasiyohudumiwa).

Baraza linaona kuwa endapo bei zinazopendekezwa zitaidhinishwa kama zilivyo, watumiaji watakabiliwa na ongezeko kubwa la gharama za huduma, ambapo bei ya

matumizi ya majumbani itaongezeka kwa asilimia 35.8 katika mwaka wa kwanza na kwa asilimia 64.9 kufikia mwaka 2030/31, huku bei ya vioski ikiongezeka kwa asilimia 35 na hatimaye asilimia 55. Athari hii inahitaji kuzingatiwa pamoja na uwezo wa watumiaji kumudu huduma na kuhakikisha kuwa gharama zote zinazounda bei zimehakikiwa na kwamba ongezeko la bei linaambatana na maboresho yanayopimika ya huduma.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kufanya tathmini ya uwezo wa kumudu gharama kwa kuonesha athari ya bei zinazopendekezwa katika bili za kila mwezi kwa viwango mbalimbali vya matumizi ya kaya;
- ii. Kuzingatia mahsusi athari za bei kwa kaya zenye kipato cha chini na watumiaji wanaotegemea vioski vya maji, pamoja na kujiridhisha kuhusu utekelezaji wa hatua zilizowekwa na MBIUWASA za kutambua na kusaidia kaya zinazostahili msaada; na
- iii. Kuzingatia matokeo ya tathmini hiyo katika kuamua kiwango na mpangilio wa bei zitakazoidhinishwa.

17. Baraza limepitia Muhtasari wa Kikao cha Wadau wa Maji kilichofanyika tarehe 10 Juni 2026 na kubaini kuwa, pamoja na suala la bei, wadau waliibua changamoto zinazohusu tofauti kati ya usomaji wa mita na bili, uvujaji wa maji, hali ya miundombinu na uhakika wa upatikanaji wa maji hususan wakati wa kiangazi. (Muhtasari wa Kikao cha Wadau wa Maji cha MBIUWASA, Ajenda Na. 4, uk. 2–3).

Baraza linaona kuwa masuala haya yana athari ya moja kwa moja kwa watumiaji na yanaendana na maeneo ya huduma yaliyobainishwa katika maoni haya. Hivyo, uamuzi kuhusu bei unapaswa pia kuzingatia ubora na uhakika wa huduma ambayo watumiaji wanatarajiwa kupata kutokana na bei watakayolipa.

Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuzingatia masuala ya msingi yaliyoibuliwa na wadau katika uamuzi wa mwisho kuhusu bei na masharti ya Agizo la Bei; na

- ii. Kuhakikisha kuwa maboresho yanayohusu usahihi wa mita na bili, uvujaji wa maji na uhakika wa huduma yanawekewa malengo yanayopimika na kufuatiliwa katika kipindi cha bei.

18. Kutokana na uchambuzi wa Ombi la Marekebisho ya Bei na nyaraka zinazoliunga mkono, Baraza linatambua kuwa MBIUWASA ina mahitaji ya kifedha, kiutendaji na kiuwekezaji yanayohitaji kushughulikiwa ili kuendeleza na kuboresha huduma. Hata hivyo, mapitio ya Baraza yamebaini masuala ya msingi yanayohitaji kuhakikiwa na kuoanisha kabla ya kiwango cha mwisho cha bei kuidhinishwa.

Masuala hayo yanahusu, pamoja na mengine, kutokuwiana kwa baadhi ya takwimu zinazotumika katika ukokotoaji wa bei; ongezeko kubwa la gharama za uendeshaji na matengenezo; uthibitisho wa Mapato Mengine na gharama za uchakavu wa mali; upatanisho wa uwekezaji na vyanzo vya fedha; pamoja na uhalisia wa makadirio ya uzalishaji, maji yanayotozwa bili na matumizi ya maji.

Aidha, Baraza limezingatia athari za bei zinazopendekezwa kwa watumiaji. Kwa matumizi ya majumbani, bei inapendekezwa kuongezeka kwa asilimia 35.8 katika mwaka wa kwanza na kufikia ongezeko la asilimia 64.9 mwaka 2030/31 ikilinganishwa na bei ya sasa. Kwa watumiaji wa vioski, ongezeko ni asilimia 35 katika mwaka wa kwanza na kufikia asilimia 55 mwaka 2030/31. Hivyo, ni muhimu kuhakikisha kuwa kiwango cha mwisho cha bei kinatokana na gharama zilizothibitishwa na kinazingatia uwezo wa watumiaji kumudu huduma.

Kwa msingi huo, Baraza linaishauri EWURA:

- i. Kuoanisha takwimu zote zinazotumika kukokotoa bei, hususan ratiba za bei, maji yanayotozwa bili, mchanganuo wa matumizi, bei ya wastani ya maji na makadirio ya uzalishaji, na kutumia takwimu zilizothibitishwa katika uamuzi wa mwisho wa bei;

- ii. Kuhakiki Mahitaji ya Mapato, ikiwemo gharama za uendeshaji na matengenezo, Mapato Mengine na gharama za uchakavu wa mali, na kuruhusu gharama zilizothibitishwa kuwa za lazima, za kiwango kinachofaa na zenye ufanisi pekee;
 - iii. Kuoanisha Mpango wa Uwekezaji na vyanzo vya fedha, hususan ruzuku za Serikali na vyanzo vya ndani, ili kuhakikisha kuwa watumiaji hawabebeshwi kupitia bei gharama ambazo tayari zimefadhiliwa au zimepangiwa kufadhiliwa kupitia vyanzo vingine;
 - iv. Kuhakikisha kuwa bei na ada nyingine zinazotazwa watumiaji zina msingi unaoweza kuthibitishwa, ikiwemo ada ya kuunganishiwa upya huduma, pamoja na kuweka wazi gharama zote za kupata muunganisho mpya;
 - v. Kuzingatia uwezo wa watumiaji kumudu bei, hususan kaya zenye kipato cha chini na watumiaji wanaotegemea vioski vya maji, kwa kuangalia athari ya bei katika bili halisi za kila mwezi; na
 - vi. Kuweka katika Agizo la Bei malengo ya kila mwaka yanayopimika ya kupunguza NRW, kuongeza uzalishaji na upatikanaji wa huduma, kuboresha ubora na mwendelezo wa huduma, usahihi wa mita na bili na ufanisi wa ukusanyaji wa mapato, na kuitaka MBIUWASA kuripoti utekelezaji wa malengo hayo mara kwa mara kwa EWURA.
19. Baraza linatambua umuhimu wa MBIUWASA kuwa na mapato ya kutosha kugharamia gharama halali za uendeshaji na matengenezo, kutekeleza uwekezaji muhimu na kuboresha huduma kwa watumiaji.

Hata hivyo, kwa kuzingatia ukubwa wa ongezeko la bei linalopendekezwa na masuala yaliyobainishwa katika uchambuzi huu, Baraza linaona kuwa haifai kuidhinisha bei zinazopendekezwa kama zilivyowasilishwa bila kwanza kufanya uhakiki na upatanisho wa takwimu na gharama zinazounda bei.

Baraza halipingi marekebisho ya bei yenye msingi, kwa kuwa bei isiyotosheleza gharama halali na zenye ufanisi inaweza kuathiri uendeleo na ubora wa huduma.

Hata hivyo, watumiaji hawapaswi kubebeshwa gharama zisizothibitishwa, zisizo na ufanisi au zilizofadhiliwa kupitia Serikali, ruzuku au vyanzo vingine.

Kwa hiyo, Baraza linaishauri EWURA kuruhusu kiwango cha marekebisho ya bei kitakachothibitishwa kuwa kinahitajika baada ya uhakiki wa Mahitaji ya Mapato, gharama, vyanzo vya fedha na takwimu zinazotumika katika modeli ya bei, pamoja na kuzingatia uwezo wa watumiaji kumudu huduma.

Aidha, bei itakayoidhinishwa inapaswa kuambatana na malengo yanayopimika ya maboresho ya huduma, ili watumiaji wanaobeba ongezeko la gharama waone matokeo katika kupungua kwa maji yasiyoingiza mapato, kuongezeka kwa uzalishaji na upatikanaji wa huduma, kuboreka kwa ubora na uhakika wa maji, pamoja na usahihi wa mita na bili.

Kwa msingi huo, msimamo wa Baraza ni kuwa ulinzi wa watumiaji na uendelevu wa MBIUWASA vinapaswa kwenda pamoja: mtumiaji alipe gharama halali na zenye ufanisi zinazohitajika kutoa huduma endelevu, na wakati huo huo apate huduma yenye ubora na thamani inayolingana na bei anayolipa.